

Krizden Demokratik Çıkış: İzlanda Siyasetinde 2008-2017 Arası Gelişmeler

Yavuz YILDIRIM (<https://orcid.org/0000-0002-1031-1537>), Department of Political Science and International Relations, Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey; e-mail: yavuz.yildirim@ohu.edu.tr

Democratic Exit from the Crisis: The Developments in Iceland Politics between 2008-2017

Abstract

Iceland experienced the 2008 economic crisis intensely as the banking system collapsed. The various developments occurred in the country over the past decade, such as a new constitution making process, the loss of legitimacy of the long-running ruling parties, the formation of new parties, the rise of old minor parties, frequently renewal of elections, coalition building efforts, referendums on debts and EU membership. The study aims to explain how democratic claims in Iceland govern economic crisis and change the established political spectrum. Icelandic politics, with its peaceful street demonstrations and the possibility of institutional new political construction, has brought democracy beyond the liberal democracy. This tiny island is a concrete case that the economic crisis can be overcome by staying within the democratic initially announced as collapse, explosion, melting.

Keywords : 2008 Crisis, Iceland, European Politics, Participatory Democracy, Left-Green Movement.

JEL Classification Codes : H800, H830, F630, F690.

Öz

İzlanda, bankacılık sisteminin çökmesiyle 2008 ekonomik krizini çok şiddetli biçimde deneyimledi. Ülkede son on yıl içinde yeni anayasa yapım süreci, uzun süredir iktidarda olan partilerin meşruiyet kaybı, yeni partilerin oluşumu, eski küçük partilerin yükselişi, sıklıkla yenilenen seçimler, koalisyon kurma çabaları, kriz ve AB üyeliği konularındaki referandumlar gibi çeşitli gelişmeler yaşandı. Çalışma İzlanda'da demokratik taleplerin ekonomik krizi nasıl yönettiğini ve yerleşik siyasal yelpazeyi nasıl değiştirdiğini açıklamaktadır. Gerek barışçıl sokak gösterilerine gerekse kurumsal açıdan yeni siyasi yapılara olanak tanıyan İzlanda siyaseti, demokrasi anlayışını liberal demokratik işleyişin ötesine taşıyabilmiştir. Bu küçük ada ülkesi, başlangıçta çöküş, patlama, erime olarak duyurulan ekonomik krizin demokratik çerçeve içinde kalarak aşılabileceğine dair somut bir örnek oluşturur.

Anahtar Sözcükler : 2008 Krizi, İzlanda, Avrupa Siyaseti, Katılımcı Demokrasi, Sol-Yeşil Hareket.

1. Giriş

İzlanda, bankacılık sisteminin çökmesiyle 2008 ekonomik krizinin en şiddetli hissedildiği ülkelerden biri oldu. Kriz nedeniyle ülkenin siyasal sistemi ve kurumlarına dair önemli tartışmalar yaşandı. Ülkede son on yıl içinde yeni bir anayasa yapım süreci, uzun süredir iktidarda olan partilerin yaşadığı meşruiyet kaybı, yeni partilerin oluşumu, eski küçük partilerin yükselişi, sıklıkla yenilenen seçimler, koalisyon kurma çabaları, borçların ödenmesi ve AB üyeliği konularındaki referandumlar gibi çeşitli konularda önemli gelişmeler oldu. Bunlar, demokrasi üzerine odaklanan siyasal teori çalışmalarına yönelik pek çok örnek olay barındırmaktadır. 2017'nin sonunda Sol-Yeşiller'in liderliğinde kurulan koalisyonun iktidara gelmesiyle ülkenin kriz-sonrası süreci yeni bir noktaya gelmiş durumdadır. Avrupa'nın kuzeybatısında yaklaşık 330 bin nüfuslu (120 bini başkent Reykjavik'te yaşayan) küçük bir ada ülkesi olan İzlanda, küreselleşme döneminde neoliberalizmin belirlediği demokrasinin sınırlılıklarını, bundan çıkış yollarının nasıl aranacağını ortaya koyan önemli süreçlere tanıklık etti.

Neoliberal düzenin demokrasiden uzaklaşarak piyasacı doğruları, genelgeçer doğru haline getirmesi ve devamında bireylerin siyasal müdahale alanlarının azalarak tüketici konumlarıyla vatandaşlıktan ziyade müşteri konumlarıyla anlaşılması bu noktadaki eleştirinin temelini oluşturmaktadır. Bu tartışmaların İspanya'da Podemos'un, Yunanistan'da Syriza'nın yükselişinde görmek mümkündür. Yerleşik parti sistemlerinin sorgulandığı, eski ekollerin ve kurumların yetersizliklerinin öne çıkarıldığı ve alternatif arayışlarının arttığı bu süreçte sol ve sağ popülizmlerin de yükselişine tanıklık edilmektedir. Ekonomik krizler, daha radikal yorumların gelişmesine neden olurken bu radikalliğin siyaseti genişleten mi yoksa daraltan şekilde mi işleyeceği tartışmalıdır. Bu yeni süreç, demokrasinin yeniden tartışmaya açılmasıdır. Diğer bir deyişle krizlerin içe kapanmacı bir milliyetçilikle mi yoksa farklı yerlerde uygulanabilecek evrensel doğrular üretmek mi çözüleceği, siyasetin nasıl işleyeceğini belirleyecektir.

Dolayısıyla buradaki temel sorunun, serbest piyasanın önerdiği ve yer yer dayattığı doğrultuda bir demokrasi mi yoksa bir halk yönetimi olarak vatandaşların müdahalesine açık olan bir demokrasi mi olduğu tespiti yapılabilir. 21. yüzyılda istenen demokrasi, bir yüzyıldır devam ettiği gibi seçimlerde fikri sorulan ve parlamenter/temsili demokrasiyle daraltılan bir siyasal tartışma alanı mı olacak yoksa genişleyen katılım olanaklarıyla yeni bir biçim alacak ve doğrudanlık boyutu aratacak bir demokrasi mi olacaktır? İzlanda örneğinde ikinci cevapların somut bir yol olarak hayata geçtiği görülmektedir. Bu küçük ada ülkesinde bu yönde adımların atılabilmiş olması, demokrasinin nasıl yenilenebileceğinin küçük bir örneği olsa da değişimin hangi doğrultuda olabileceğine dair ipuçları vermektedir. Avrupa'daki sosyo-kültürel farklılıklarla karşılaştırıldığında görece homojen bir ülkede demokratik bir değişimin yaşanması, ekonomik krizin seyrinin vatandaş müdahalesiyle belirlenmesi diğer ülkelere, daha heterojen toplumlar ve yapılarla ne gibi öneriler sunmaktadır?

Bu çerçevede öncelikle çalışmada İzlanda'nın yaşadığı ekonomik kriz genel çerçevesiyle aktarıldıktan sonra ülkede yaşanan protestolar ve devamında siyasal gelişmeler ve partiler arasındaki değişim aktarılacaktır. Çalışmanın amacı demokratik taleplerin

ekonomik krizi nasıl yönettiğini ve yerleşik siyasal yelpazeyi nasıl değiştirdiğini açıklamaktır. Bu doğrultuda ekonomik krizle birlikte siyasetten uzaklaşma yerine başta anayasa yazım sürecinde olmak üzere siyasal pratik, doğrudan katılım ve aktivizm eksenli ilerlemiştir. Tencere-tava protestoları olarak bilinen uzun süreli eylemlerle, meclis önünde buluşan halkın baskısı, ekonomik krizin siyasal sorumlularının hesap vermesini sağlamıştır. Yeni partilerin de oluşumuyla birlikte İzlanda siyasetinde önemli değişiklikler olmuştur. Diğer bir deyişle ekonomik kriz, siyasal hayatın yoğunlaşmasına olanak tanımıştır. Krizlerin yaratacağı olası sosyal patlamalar veya çalkantılardan ziyade siyasal tartışmaların öne çıkması ile dışlayıcı ya da daraltıcı bir demokratik sistem yerine halkın farklı kesimlerini kapsayıcı bir demokrasi modeli güçlenmiştir. Böylece Avrupa'da ekonomik kriz yaşayan diğer ülkelerden farklı olarak İzlanda'nın ekonomik krizden demokrasisi güçlenerek çıktığı tespiti yapılacaktır.

2. Kısa Siyasi Tarih, Partiler ve Siyasal Sistem

Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson geleneklerin doğrudan etkisi altında olmayan, coğrafi olarak yakın olduğu Nordik ülkelerle de çeşitli farklılıkları olan İzlanda'da, ülkeyi cumhuriyet rejimine taşıyan 1944 Anayasası ile yönetilmektedir. Siyasal sistemlerde belirleyici olan ülkelerden biri olmasa da Althingi adı verilen İzlanda parlamentosu 930 yılına tarihlenen kuruluşuyla dünyadaki en eski parlamento olarak bilinmektedir (<althingi.is>, 2017). Parlamentonun eskiliği, siyasal tartışma pratiğinin yerleşikliğini göstermek açısından önemli bir semboldür. Althingi, 1800 ile 1845 arasında Yüksek Mahkeme'ye dönüştürülse de 1845 seçilmiş üyelerle faaliyetlerine yeniden başladı (<europa.eu>, 2013). Önce Norveç Krallığı ve 1380'den sonra da uzun süre Danimarka monarşisinin kontrolü altındaki ülke, 1662'de tam olarak Danimarka kontrolüne girdi. 1848'te Danimarka'da mutlakiyetin son bulmasıyla çeşitli demokratik reformlar yaşandı ve 1928'te Danimarka ile ortaklığı devam eden egemen bir ülke haline geldi. 1830-1944 arasındaki bağımsızlık mücadelesi, modern İzlanda'nın kuruluşunda ve siyasal söyleminde belirleyici dönem oldu (Bergmann, 2017: 95-96). 1944'te tam olarak bağımsızlık sağlanarak bugünkü İzlanda kuruldu.

1944 Anayasası başlangıçta sistemin işleyişini parlamenter hükümetten yarı-başkanlık sistemine doğru değiştirmiştir. Bu doğrultuda, Danimarka ile görevlerini paylaşan İzlanda Kralı, parlamento tarafından seçilmekteydi. Ancak daha sonra halk tarafından seçilen başkan ile parlamento, hükümet ve başkanlık arasındaki kuvvetler ayrılığına yönelik anayasa değişiklikleri gerçekleşti. Böylece farklı siyasal aktör ve kurumlar arasındaki etkileşime dayanan ve güç ilişkilerindeki dalgalanmaya açık bir siyasal yapı yerleşti (Kristijansson, 2004: 155-156).

Birkaç kez değişen seçim sisteminin son hali 2003 yılında yürürlüğe girdi; d'Hont sistemine yakın bu uygulamada 63 sandalyeli meclise 6 bölgeden temsilci seçilirken %5 ülke barajı bulunmaktadır. Yaklaşık 150 bin seçmenin bulunduğu ve çok partili sisteme sahip İzlanda'da seçimlerde ağırlıklı olarak 4 ana partinin yarıştığı görülmektedir. Bunlar geleneksel sol/sağ ayırımına ve uluslararası işbirliği ile izolasyon tartışmaları eksenindeki tartışmalara denk gelen siyasi sahneyi oluşturur. Bu yapısal ikilemlerle birlikte yakın

dönemde krizden nasıl çıkılacağı, borçların hangi uygulamalarla ödeneceği ve AB'ye üyelik konusunda hangi adımların atılacağı yönünde tartışmalar yaşanmaktadır.

Ülkedeki siyasi tartışmalarda ulusal bağımsızlık mücadelesi anlatıları ve muhafazakâr fikirler belirleyicidir. Sosyal Demokrat Parti AB üyeliğini destekleyen ve öneren tek parti konumundadır (Bergman, 2014: 55). Ancak aşağıda değinilecek olan ekonomik krizin etkisiyle farklı siyasi parti oluşumları ve küçük partilerin etkisi arttı. Krize kadar tarihsel olarak ülkede merkez sağın siyasal gücünden bahsetmek mümkündür. Sağ partiler 1970'lerden bu yana %40 civarında oy almaktadır. Sağ oyları birleştiren muhafazakâr Bağımsızlık Partisi (*Sjálfstæðisflokkurinn*), ülkenin çeşitli serbest piyasa oluşumlarına üyeliğini sağlasa da AB üyeliğine karşıdır. Bu parti, 1944'ten 2000'lerin başına kadar kurulan hükümetlerin neredeyse doğal ortağı olmuştur ve hükümette yer alma süresi toplamda 40 yıldan fazladır. Partinin uzun süreli iktidar deneyimi iş dünyasıyla bağlantılarını güçlendirmiş ve ekonomik gelişmelerin yönlendirilmesini belirlemiştir. Kırsal oylara hitap eden ve çoğunlukla Bağımsızlık Partisi ile koalisyonda bulunan İlerici Parti (*Framsóknarflokkurinn*) 37 yıl boyunca hükümetlerde yer almıştır. Merkez solda ise Sosyal Demokrat Parti (*Samfylkingin*) 30 yıl, Sosyalist Parti/Halk Birliği ise toplamda 15 yıl iktidar ortağı olmuştur. Bu durumda İzlanda'nın, sosyal demokrat partilerin güçlü olduğu Norveç, İsveç, Danimarka gibi diğer Kuzey ülkelerinden farklı olduğu söylenebilir (Jonsson, 2014: 518).

Bu açıdan her ne kadar İzlanda siyasi sistemi ve parti sistemi barışçıl bir tarihe ve çoğulcu bir demokratik sisteme dayansa da Nordik ülkelerdeki konsensüs (oydaşma) demokrasisinin izlerini görmek pek mümkün değildir. Farklı çıkarları ortak hedeflerde uyumlu hale getirebilen konsensüs demokrasisi, sendikalarla ve diğer örgütlü gruplarla işbirliğini (korporatizm) hedefler. İzlanda demokrasisi ise, Jonsson'a göre (2014: 511), yasama süreçlerine daha az işbirliği ve çıkar grupları arasındaki yoğun çekişmeye eğilimli olduğu için çekişmeli (*adversarial*) demokrasiye yakındır. Farklı grupların oluşumundaki çoğulculuğa rağmen işleyişte daha çok çoğunlukçu bir demokrasiyi temsil eder (Jonsson, 2014: 523).

Siyasal işleyişin hegemon partisi olan Bağımsızlık Partisi, 2008 ekonomik krizinden sonra önemli derecede meşruiyet kaybına uğramıştır. 2007 Parlamento seçimlerinde yaklaşık 67 bin oy, %36,94'lük oy oranına ve 25 sandalyeye sahip Parti, kriz etkisiyle 2009'da yenilenen seçimlerde 43 bin oyla %23'lük orana gerilemiş ve sandalye sayısı da 16'ya düşmüştür. İlerici Parti, %11 ve 7 sandalyeden %14 oran ve 9 sandalyeye yükselmiştir. 2007'nin ikinci partisi olan Sosyal Demokrat Birlik, 2009 seçimlerinde birinci olmuştur. Parti, oylarını 48 binden 55 bine, oy oranını %26'dan 29'a ve sandalye sayısını 18'den 20'ye yükseltmiştir. En büyük değişim ise Sol-Yeşil Hareketinde olmuştur. 2007'de 26 bin oyla %14 oy oranı ve 9 sandalyeye sahip Sol-Yeşiller, 2009'da 40 bin oyla %21'e ve 14 sandalyeye ulaşmıştır.

2007 seçimlerine 6 ve 2009 seçimlerine 7 siyasi parti girmişken, 2013 seçimlerinde bir parti patlaması yaşanmış ve 15 parti seçimlerde yarışmıştır. Bu durum yerleşik siyasi partilere yönelik tepki ve güvensizliğin bir yansıması olarak görülebilir. Ekonomik krize

dair ilk tepkilerin verilmesinin ardından krizden çıkma politikaları ve yeni önerilerin ortaya konması sürecinde İzlanda'da yoğun siyasi tartışmalar yaşanmıştır. Aynı zamanda aşağıda değinilecek olan yeni bir Anayasa yapım süreci de bulunmaktadır. 2013, 2016 ve en son 2017 seçim süreçlerindeki tartışmalara yeniden değinilecektir ancak kısaca belirtmek gerekirse 2013 seçimleri sistemin eski ana unsurları Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti'nin geri dönüşüne sahne olmuştur. Her iki parti de 19 vekil çıkararak, %26 ve 24 oy oranları alarak ilk iki parti konuma gelmiştir. Artan parti sayısı ve oyların bölünmesi gibi ana nedenlerle Sosyal Demokratlar ve Sol-Yeşiller, üçüncü ve dördüncü parti olarak 9 ve 7 sandalye alabilmiştir. İki yeni oluşum, Parlak Gelecek ve Korsan Parti, 6 ve 3 sandalye ile meclise girmiştir. Parlak Gelecek Partisi, eski bir müzisyen olan Guðmundur Steingrímsson tarafından kurulan ve sol-liberal eğilimli bir partiyken (<grapevine.is>, 2015a), Korsan Partisi ise örnekleri farklı ülkelerde de oluşmaya başlayan bir eğilimin İzlanda versiyonu olarak özellikle internette ifade özgürlüğünü savunan ve doğudan demokrasi eksenli bir siyasal çizgidedir (<pp-international.net/pirate-parties/>, 2018; <grapevine.is>, 2015b).

2016 yılında Panama Belgeleri'nde İlerici Parti lideri Başbakan Gunnlaugsson ve eşinin adının karışması ve devamında yükselen protestolarla bir erken seçim yapılmış, İlerici Parti ile beraber Sosyal Demokratlar büyük düşüş yaşarken merkez sol gittikçe Sol-Yeşil ve Korsan Parti'ye yönelmiştir. Bu seçimde Bağımsızlık Partisi 21, Sol-Yeşiller 10 ve Korsan Parti 10 vekil çıkarmıştır. Reform ve Parlak Gelecek Partileri de meclis girmiştir.

Son yapılan 2017 seçimlerinde ise Bağımsızlık Partisi, %25 oyla 16 vekil ve Sol-Yeşil Hareket %16 oyla 11 vekil kazanarak ilk iki parti konumundadır. İlerici Parti, 8 ve Sosyal Demokratlar 7, Merkez Parti 7, Korsan Parti 6, Halkın Partisi 4, Reform Partisi 4 sandalye ile meclise girmiştir.

Tablo: 1
Kriz Sonrası Seçimler, Oy Oranları ve Temsilci Sayıları

Parti	2017 Oy Sayısı	2017 Oy Oranı	2017 Temsilci	2016 Oy Oranı ve Temsilci	2013 Oy Oranı ve Temsilci	2009 Oy Oranı ve Temsilci	2007 Oy Oranı ve Temsilci
Bağımsızlık Partisi	49,543	25.2	16	%29 ve 21	%19 ve 16	%23 ve 16	%36 ve 25
Sol-Yeşiller	33,155	16.9	11	%15 ve 10	%10,8 ve 7	%21 ve 14	%14 ve 9
Sosyal Demokrat Koalisyon	23,652	12.1	7	%5 ve 3	%12,8 ve 9	%29 ve 20	%26 ve 18
Merkez Parti	21,335	10.9	7	-	-	-	-
İlerici Partisi	21,016	10.7	8	%11 ve 8	%19 ve 14	%14 ve 9	%11 ve 7
Korsan Parti	18,051	9.2	6	%14 ve 10	%5 ve 3	-	-
Halkın Partisi	13,502	6.9	4	%3 ve 0	-	-	-
Reform Partisi	13,122	6.7	4	%10 ve 7	-	-	-
Parlak Gelecek	2,394	1.2	0	%7 ve 4	%8,2 ve 6	-	-
İzlanda Halk Cephesi	375	0.2	0	%0.3 ve 0	-	-	-
Ufuk	101	0.1	0	%1 ve 0	-	-	-

Aşağıda değinileceği gibi 2017 sonlarında Sol-Yeşil Hareket tarihlerinde ilk kez hükümet kurmuştur. Kriz sonrası siyasal süreç, merkez sağın eski gücünü kaybettiği ve alternatif siyasal yapıların belirdiği bir şekilde ilerlemiştir. Sol-Yeşiller, Sosyal Demokrat Parti'den farklı olarak yeni bir sol anlayışla krize ve yerleşik sisteme karşı bir alternatif haline gelmiştir. Yunanistan'da Syriza ve İspanya'da Podemos'un gösterdiği atılıma benzer bir süreci yaşayan İzlanda bu durumyla, kriz döneminde radikal ve popülist sağın yükselişinin etkisine giren, aşırı-sağın iktidar ortağı olduğu diğer (Avusturya, İsviçre gibi)

Avrupa ülkelerinden farklı bir konuma gelmektedir. Bu durumun tek istisnası İlerici Parti'nin kriz sürecinde popülist söylemlerle oylarını artırması olarak gösterilebilir. Ancak bu partideki 2016'da yaşanan lider değişikliği ve partinin bölünmesi, partiyi ana akım çizgisine yeniden yaklaştırırken İzlanda Ulusal Cephesi isimli yeni bir oluşumun ulusal popülist çizgiyi sahiplenmeye çalıştığı belirtilmektedir (Bergmann, 2017: 93). Kısacası önemli dalgalanmalara tanıklık etmeyen İzlanda siyasi hayatı, 2008 krizinden sonra görece sert çalkantılara ve değişikliklere sahne olmuştur.

3. Ekonomik Kriz

İzlanda ekonomisi enerji, denizcilik, balıkçılık ve hizmet sektörü üzerine kurulu bir yapıdan 1990'larda bankacılık eksenli bir hatta yoğunlaşmıştır. Ülke, Avrupa Birliği (AB) üyesi olmasa da Avrupa ile yoğun ticari ilişkiler içinde olmuştur. 1970'de Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ne (EFTA), 1994'te Avrupa Ekonomik Alanı'na (EEA) üye olan İzlanda, AB üyeliği başvurusu içinse 2009'a kadar beklemiştir. Ekonomik kriz tartışmaları nedeniyle üyelik başvurusu askıya alınmıştır. AB üyeliğinin ekonomik olarak İzlanda'ya yararı olacağı yorumlarına rağmen (Bjarnason, 2010: 245-248), ülkedeki siyasi bölünmüşlük bu sürecin tıkanmasındaki ana neden olarak gösterilebilir. Ayrıca ülkenin İngiltere ve Nordik ülkelerle olan siyasi ve ekonomik teması ve bu ülkelerin AB'yle olan gevşek bağları, Kıta Avrupası kontrolünde olan AB'ye karşı İzlanda'nın yoğun bir ilgi duymamasının gerekçeleri olarak sıralanabilir. Merkez sağın güçlü olduğu ülkede AB'nin getireceği sosyal, ekonomik ve hukuki sorumluluklara karşı bir mesafe içerdiği de vurgulanabilir.

Ancak İzlanda, Dünya Ticaret Örgütü'nün de kurucu ülkelerinden biri olarak, serbest piyasa ve kapitalist sistemin dışında bir ülke olmamıştır. Dolayısıyla piyasanın dalgalanmalarından ve krizlerden de etkilenmiştir. Ekim 2008'te İzlanda bankacılık sektörünün %85'i birkaç gün içinde çökerken aynı durum para birimi Krona için de gerçekleşti. Finans-dışı pek çok kurum da iflasını açıkladı ve işten çıkarmalar başladı; enflasyon ve işsizlik oranları hızla yükseldi. 2007'de %9,4 olarak gerçekleşen GSMH büyümesi 2008'de %2'ye düşerken 2009'da %-6,8 ve 2010'da %-3,4 oranlarında gerilemiştir. %5 civarındaki enflasyon %12'ye, %3'lardaki işsizlik de %7'lere yükselmiştir (<state.is/>, 2018; <data.oecd.org/>, 2018). Krizin farklı ülkeleri ne düzeyde etkilediğine dair yapılan çalışmalarda İzlanda listenin ilk sırasında gösterilmiştir (Rose & Spiegel, 2012: 7). OECD ülkeleri içinde GSMH bazında en küçük ekonomiye sahip olan İzlanda (Jackson, 2010: 84), krize direnebilecek güçlü bir ekonomik yapıya ve büyük bir merkezi bütçeye sahip değildi.

Sürecin başlangıcı, Soğuk Savaş sonrasında hızla yaygınlaşan bir düşüncenin etkisi altında, kamu bankalarının etkisiz olduğu düşüncesiyle yeni bir para politikasına geçilmesiyle başlamıştı. Ekonomisini bankacılığın genişlemesi üzerine kurarak yenileyen İzlanda için bankaların çökmesi, ekonominin tamamının çökmesi anlamına geliyordu. Uzun süre enerji kaynakları, denizcilik/balıkçılık ve turizme dayalı hizmet sektörü üzerine kurulu olan ekonomi, 1990'ların başından itibaren seyir değiştirdi. Kamu bankaları 1990'lardan itibaren özelleştirildi ve kısa sürede ağırlık olarak dış borca dayanan büyük bir genişleme gösterdi (Bernburg, 2016: 1).

1990’da Íslandsbanki, devlet bankası Utvegsbankinn ve küçük işletmelere çalışan üç küçük bankanın yerine kuruldu. Bu banka daha sonra Glitnir ismini aldı. Kalan diğer iki devlet bankası, Landsbanki ve Búnaðarbanki de 1998-2003 arasında özelleştirildi. Hedef, sermayenin daha etkin dağıtılmasını sağlamak, faizleri düşürerek kamuya daha ucuz borçlanma imkânı sunmak ve yatırımları için daha uygun bir ortam oluşturmaktı (Mattiahsson, 2008: 3). İzlanda, zamanın ruhuna uygun olarak küresel piyasaların beklediği çizgide ilerlemekteydi. Ekonomik vaatler, bu dönemin temel siyasi argümanı haline geldi. O dönem hükümetteki koalisyonun küçük ortağı İlerici Parti, 2003 seçimleri kampanya döneminde bir mülk için maksimum kredi tutarlarını artırmak vaadiyle hareket etti. 1995’ten beri hükümette olan koalisyonun büyük ortağı Bağımsızlık Partisi daha az vergi alınacağını gündemlerine aldı. Özelleştirilen bankalar, piyasa paylarını artırmak için düşük döviz kuru üzerinden yatırımcıları desteklemek için yarışa girdi (Mattiahsson, 2008). Kısacası kamu harcamalarını azaltmayı ve gelir dağılımında özel sektörün ve bireylerin tercihlerini önceleyen neoliberal doktrinler, İzlanda merkez siyasetinin gündemine yerleşmiş ve partileri yönlendirmeye başlamıştı. Ekonomik belirleyiciler, siyasetin temel haline gelmekteydi.

Krediye kolay ulaşım, inşaat sektörünün genişlemesine ve milli gelirin önemli bir kısmına sahip olmasına olanak tanıdı. Kredi maliyetlerindeki düşüşle, küresel sermaye akışını kendine doğru çeken ve piyasasını bu konuda dereğüle eden İzlanda’da ticari bankaların payı mortgage kredilerinde kamu kuruluşu olan Konut Finans Fonu’nun yerini almaya başladı. Bankalar, Birleşik Krallık ve İskandinav ülkeleri başta olmak üzere diğer ülkelere doğru yayıldı. İzlanda’nın 5 ticari bankası, Glitnir, Kaupthing, Nyi Landsbanki, Straumur Investment Bank ve Icebank, İzlanda’nın GSMH’sinin 14 katı büyüklüğe (168 milyar dolar) ulaştı. Daha küçük düzeydeki 20 tasarruf bankası da 2007’nin sonunda 9 milyar dolarlık büyüklüğe ulaşmıştı (Jackson, 2010: 86).

New York Times, İzlanda’yı bu dönemde “bankacılığa takıntılı” olarak nitelendirirken, Nobel Ödüllü iktisatçı Paul Krugman ise İzlanda için “finansal aşırılığın afiş çocuğu” tabirini kullanmaktaydı (Burgess & Keating, 2013: 422). Ekonomi yönetiminin bu şekilde gelişmesinde, yukarıda değinildiği gibi İzlanda’daki sağ partilerin güçlü olması ve sendikalarla emek yanlısı partilerin güçsüzlüğü ile yakından ilgilidir. Aşırı büyüyen bankacılık sektörünün gelişimine direnecek ya da muhalefet edecek yapılar, siyaseten güçsüzdü. Sendikalar ve emek eksenli mücadeleler, İzlanda siyasi tarihinde belirleyici bir unsur olmamıştır. Siyasal dengenin bu şekilde oluşu, Nordik ülkelerinden farklı olarak örgütlü güçlerin belirleyici olduğu korporatist bir ekonomik ve siyasal modelin İzlanda’da gelişmesini engelledi (Jonsson, 2014: 517).

ABD’de küresel bankacılık devi Lehman Brothers’ın 15 Eylül 2008’te batması, 2008 küresel ekonomik krizi olarak bilinen sürecin sembol olayıydı. Bu şok gelişme, kısa sürede uluslararası finansal sistemin krizine dönüştü. Ancak bu uluslararası kriz ilk kez bir ülkeyi tam anlamıyla çökartecek noktadaydı ve buna verilen tepki de aynı derecede büyük oldu (Boyes, 2009). İzlanda’da kredi ve bankacılık sektörünü denetimiyle görevli bağımsız devlet kuruluşu Finansal Gözetim Kurumu, İzlanda’nın 3 büyük bankasının kontrolünü eline aldı. Önce 6 Ekim’de ikinci ve üçüncü büyük bankalar, Landsbank ve Glitnir; 7 Ekim’de de en büyük banka olan Kaupthing hükümet kontrolüne geçti. Bu üç bankanın büyüklüğü,

bankacılık sektörünün %85’ine denk gelmekteydi; dolayısıyla çok büyük bir krizin işaretiydi (Matthiasson, 2008). Bu bankaların büyüklüğü devlet bütçesinin onlarca katına ulaşmıştı.

6 Ekim 2008’de iktidardaki Bağımsızlık Partisi lideri ve Başbakan Geir Haarde yaptığı televizyon konuşmasıyla krizin ilanını sağladı. Haarde konuşmasında uluslararası bankaların diğer bankalara desteğini kestiklerini, bu nedenle İzlanda bankalarının da durumunun birkaç gün içinde gittikçe kötüleştiğini ve bunun ulusal ekonomi için iflas anlamına geldiğini duyuruyordu (Bernburg, 2016: 1-2).

Bu sadece bankacılıkla sınırlı olmayan; mali, siyasi ve diplomatik bir krizin tetikleyicisiydi. Özellikle Landbanki’de 400 bin civarında (İzlanda nüfusundan daha fazla) İngiliz ve Hollandalı yatırımcının parası bulunmaktaydı (Bernburg, 2016: 4). Dönemin İngiltere Başbakanı Gordon Brown, 10 Ekim’de İngiliz yatırımcıların paylarını tehdit altına alan bu uygulamasından dolayı İzlanda hükümetini eleştirdi ve bankalara yönelik adımları yasadışı ve kabul edilemez bulduğunu açıkladı. İngiltere hükümeti, bu ülkede bulunan İzlanda bankalarının varlıklarını dondurmak için anti-terörizm yasası uyguladı. Buna karşılık İzlanda hükümeti de bir İngiliz hukuk firmasıyla anlaşarak İngiliz otoritelere karşı yasal süreç başlattı (<news.bbc.co.uk>, 2009). Devamında IMF’yle 2,1 milyar dolarlık bir anlaşma yapıldı. Böylece İzlanda 1976’da İngiltere’nin başvurusundan sonra IMF ile anlaşma yapan ilk Batı Avrupa ülkesi oldu. IMF, İzlanda’ya uygulanacak programın (Icesave) daha önce Asya ve Güney Amerika ülkelerine uygulananlar kadar katı olmayacağını açıkladı (Jonsson & Sigurgeirsson, 2016: 5).

Ancak ulusal para Krona çok hızlı değer kaybetti, enflasyon rekor kırarak %17’ye çıktı, uluslararası medyanın konuya odaklanmasıyla ülkenin uluslararası imajı dibe inerken halkın refah seviyesindeki hızlı düşüş yoğun protestolara sahne oldu. “Çöküş” kelimesi (hrunið) İzlanda kamuoyunun genel tartışması haline geldi ve finansal boyutları fazlasıyla aştı; bir bütün olarak cumhuriyetin kurumsal çöküşü olarak ele alındı¹ (Bernburg, 2016: 4; Jonsson & Sigurgeirsson, 2016: 33). 26 Ocak 2009’da hükümet istifa ederken Sosyal Demokratlar ve Sol-Yeşiller, dışarıdan İlerici Parti’nin desteğiyle azınlık hükümeti kurdu ve ülkeyi 25 Nisan 2009’da genel seçime götüreceğini duyurdu. Bu ülkenin ilk merkez-sol koalisyonuydu. Yeni başbakan, aynı zamanda ülkenin ilk kadın başbakanı olan Johanna Sigurdardottir, “Yeni İzlanda”yı yaratmak için öncelikle krizin gelişini öngöremeyen Merkez Bankası’nın yeniden yapılandırılacağını ve AB ile üyelik başvurusunun yapılacağını açıkladı. Aynı zamanda yeni bir anayasa yazımı için komisyon kurulması, çöken neoliberal model yerine Nordik refah devleti uygulamalarına yakın politikalar izlenmesi için aralarında başta balıkçılık ve alüminyum firmalarının olduğu büyük işletmelere ve zenginlere yönelik yeni vergi uygulamaları öngören politikalar açıkladı (Jonsson & Sigurgeirsson, 2016: 6;

---

¹ *Krizin ekonomik nedenlerine dair çalışmalar konunun farklı boyutlarını ele alsın da (bkz. Björnsson & Valtýsson, 2009; Benediktsson & Karlsdóttir, 2011; Ingimundarsonn vd, 2016) burada özellikle krize karşı halkın tepkisi, protestolar ve siyasi sonuçları ele alınacaktır.*

Bergman, 2014: 9). Bunlar sonraki süreçte çokça tartışılan, bir kısmı hayata geçemeyen planlar oldu.

4. Kriz Sonrası Protestolar ve Anayasa Yapım Süreci

Krizin patlak verdiği ve henüz durumun netleşmediği kargaşa günlerinde Hordur Torfuson isimli sanatçı, parlamento binasının önünde gitarıyla protesto içerikli şarkılar söyleyerek eylemlerin fitilini ateşleyen kişi oldu. Torfuson başkalarını da kendine katılmaya davet etti ve 16 hafta boyunca cumartesi günleri giderek artan sayıda katılımcının desteğiyle parlamento binasının önünde eylemler düzenlendi (Burgess & Keating, 2013: 422). Bu protestolar daha sonra *Tencere-Tava Protestoları / Devrimi* (Pots and Pans Revolution) olarak adlandırılacak sürecin başlangıcıydı.

Ekim’de patlak veren kriz sonrası 20 Ocak 2009’da başkent Reykjavik’te parlamento binası önünde geniş katılımlı protestolar başladı. Eylem pratiği, Güney Amerika’daki örneklerini taklit ederek mutfak aletlerinin birbirine vurulması ve ses çıkarılmasıyla gerçekleşti. Toplananlar içinde polisle çatışmaya giren küçük gruplar da vardı. Tencere-tava protestolarına halkın katılımı çok fazlaydı. Araştırmalar, Reykjavik yetişkin nüfusunun dörtte-birinin “eylemlere katıldım” dediğini göstermektedir; bu da yaklaşık 30 bin kişi etmektedir. Zaman zaman 6 bine ulaşan alandaki katılımcı sayısı aynı zamanda İzlanda nüfusunun da %2’sini oluşturmaktaydı (Bernburg 2015: 234; Burgess & Keating, 2013: 422-423). Protestoların genişliği ve yoğunluğunun yarattığı baskı hükümetin istifasındaki en büyük unsurdur. Merkez Bankası önünde de protestolar devam etti. 26 Ocak’taki istifa sonrası yukarıda değinildiği gibi bir merkez-sol koalisyonu azınlık hükümeti kuruldu ve Nisan için seçim kararı alındı. Hükümetin aldığı ilk önlem kararlarıyla geniş katılımlı gösteriler zamanla azaldı ve protestolar, farklı ülke örneklerinde görüldüğü gibi bir tür iç savaşa ya da çatışmaya dönüşmedi. Kurumsal siyaset yeniden yerleşti.

Buna rağmen siyasetin eski uzlaşılardan üzerinden yürüdüğünü söylemek zordur. Sol kanat aktivistleri ve eleştirileri bu krizi önemli derecede fırsat olarak algıladı ve krizden sorumlu tuttıkları sağ-kanat parti ve siyasetçilerine yönelik eleştirilerini ortaya koydukları açık toplantılar ve forumlar düzenlediler. Bu süreçte ekonomik kriz, bir tür ahlaki kriz üzerinden anlamlandırıldı ve siyasal bir tavra dönüştü; yaşanan ahlaki şok krizin nasıl algılandığını ve protestolara katılma eylemini önemli derecede belirledi (Bernburg, 2015: 247-248).

İzlanda’daki protestolar, somut mücadeleci pratiklerle bir demokrasinin yenileceğine dair belirgin bir örnek haline gelmiştir. Bu eylemlerde ortaya çıkan çeşitli yapılar seçimlerde başarısız olsa da eylemler yerleşik siyasetin köklü biçimde sorgulanmasını sağlamıştır (Swinden, 2012). Elitler olarak tanımlanabilecek ve kriz öncesi sürecin karar-verici ya da hegemon parti ve güçler tarafından karar-verme sürecinin tekelleştirilmesine karşı İzlandalı aktivistler, kolektif bir karar-verme süreci geliştirmek için platformlar kurdular. “Sokağın parlamentosu” olarak adlandırılmaya başlayan bu girişimler, bağlayıcı olamasa da kapalı kapılar arkasında kalan tartışmaları kamuoyuna açmaya ve bu tartışmaları elinden geldiğinde belirlemeye çalıştı (Burgess & Keating, 2013: 428). Bu protestolar, ekonomik

kriz süreci içinde hükümetten istifa eden ilk partinin İzlanda’da olmasını sağladı. Bu açıdan devrim adını alması aşırı bir kullanım olsa da gerek İzlanda siyasi tarihinde gerekse krizden etkilenen ülkeler için önemli bir gelişmeydi (Bergmann, 2014: 146).

Protestolar devam ederken 25 Nisan 2009 için seçim kararı alındı ve Sosyal Demokratlarla koalisyon halindeki Bağımsızlık Partisi lideri Başbakan Geir Haarde sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etti. Merkez Bankası Başkanı da aynı şekilde istifa etmek zorunda kaldı. Hükümetin Sosyal Sorunlar Bakanı Sosyal Demokrat Johanna Sigurdardottir, Liberal ve İlerici Partilerin desteğiyle hükümet kurdu. Şubat 2009’da Başbakan olan (1942 doğumlu) Sigurdardottir, İzlanda’nın ilk kadın başbakanı olmasının yanı sıra dünyanın eşcinsel kimliğini açıklamış ilk lezbiyen lideriydi. Nisan’daki seçimler sonrası yukarıda değinildiği gibi Sosyal Demokratlar birinci parti oldu, Bağımsızlık Partisi ikinci ve Sol-Yeşil Hareket de üçüncü parti konumundaydı. İlerici Parti ve kriz sonrası kurulan Vatandaş Hareketi meclise giren diğer partiler oldu. Önceki seçimde mecliste yer alan Liberal Parti meclis dışı kaldı.

Protestoların önemli taleplerinden biri yeni anayasa yazma sürecinin hızlandırılmasıydı ve bu konuda “The Anthill” (Karınca Yuvası) adıyla kurulan taban oluşumları hükümetle işbirliği yaptı (<icelandreview.com>, 2009). Bu oluşum, 1200 kişinin farklı yaş gruplarından rastgele ve 300 kişinin de çeşitli kurum temsilcilerinden seçildiği 1500 kişilik bir yapıydı. Her biri 9 kişiden oluşan 162 çalışma grubu oluşturuldu. Bu gruplarda yazılan taslaklar çeşitli süreçlerden geçtikten sonra anayasa taslağına dönüştü. Bir tür “ulusal beyin fırtınası” durumunun yaşandığı bu süreçlerde internet aracılığıyla halkın doğrudan görüş bildirmesine olanak tanındı ve klasik anayasa yapım tekniklerinden farklı olarak katılımcı anayasa yazımının önü açılarak katılımcı demokrasinin sınırları son aşamaya kadar zorlandı (Burgess & Keating, 2013: 424; Çağ, 2013: 82; Gylfason, 2012; Blokker, 2012).

Halk ve Anayasa Konseyi ortaklaşa çalışarak dünyada katılımcı anayasa hazırlanması anlamında bir ilk olan anayasa taslağı 29 Temmuz 2011’de Parlamento’ya sunulmuş ve 20 Ekim 2012’de referanduma sunulması kararlaştırılmıştır. Taslak, ABD Anayasası’ndaki gibi “Biz, İzlanda’da yaşayan İzlanda halkı” ifadesi ile başlamaktadır. Taslağın en önemli değişikliklerinden biri ise Evanjelik Lutheran Kilisesi’nin resmi kilise olmaktan çıkarılması olmuştur. Mevcut durumda bu kilise, resmi kilise olarak devlet tarafından korunmakta ve desteklenmektedir. Taslağın bir diğer önemli yeniliği, birçok konuda referandum ve halk girişimi gibi doğrudan demokrasi araçlarına yer vermesiydi. Referandum, seçimlere göre düşük bir katılım oranıyla (%49) gerçekleşirken üçte iki çoğunlukla evet oyu çıkmıştır (Çağ, 2013: 84-85; Landemore, 2015, 167). Ancak 1944 İzlanda Anayasası gereği referandum, halkın son sözü söylediği bir referandum değil, bir danışma referandumudur. Bu konuda yetki Parlamento’ya verildiği için son sözü söyleme yetkisi Parlamento’daydı. Sürece en başından beri karşı olan merkez sağın güçlü temsilcisi Bağımsızlık Partisi, yürürlükteki Anayasanın anayasa değiştirme yetkisini Parlamento’ya verdiğini belirterek metinde değişiklik talebinde bulunmuştur. 2013 seçimlerinde yeniden siyasi gücü kazanan Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti, anayasa taslak metninin referandumda onaylanan halini rafa kaldırmıştır (Çağ, 2013: 86).

Ülkede anayasa referandumu dışında bu dönemde iki kez (2010 ve 2011) borçların ödenme sürecine dair referandum yapıldı ve ayrıca AB'ye üyelik konusunda referandum yapıp yapılmayacağı tartışması da sürekli gündemdeydi. Borçlara dair referandumların her ikisi de devletin bankaların borçlarını ödemesi ve İngiltere ile Hollanda'ya yönelik uygulamaları içeren paketler, büyük oranda hayır oyuyla reddedilmişti. 2009'da Sosyal Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde yapılan AB'ye üyelik başvurusu daha sonra geri çekildi ve yeterli halk desteği olmadığı gerekçesiyle, AB-yanlısı partiler de son dönemde yaptıkları açıklamalarda bu yöndeki taleplerini geri çekeceklerini bildirmektedir (<icelandmonitor.mbl.is>, 2018).

Kriz sonrası 10 yıl içinde katılımcı demokrasinin pek çok örneğini gösteren ülkede demokratik kültürün, Avrupa'daki pek çok ülkeden ileride olduğu yorumu yapılabilir. Avrupa'da ekonomik kriz, krizin gerçek nedenlerini gölgeleyen bir dil üzerinden azınlıklara, göçmenlere ya da Müslümanlara öfkeye dönüşürken aşırı/popülist sağın yükselişini de sağlamıştır. İzlanda'da ise demokratik siyaset pratikleri ekonomik krize tepki verilerek krizin siyasal sorumlularının hesap vermesi sağlanmıştır. Özellikle kriz nedeniyle demokratik siyasetin alanını daraltmak, "zor günleri aşmak" için halkın sabretmesini ya da siyasi elitlerle uyum içinde olmasını beklemek yerine, halkın yeniden yapılanma sürecinin doğrudan içinde olması sağlanmıştır. Gerek barışçıl sokak gösterileri gerek çeşitli müzakere araçları ile resmi siyasetin dışında kamusal alanı genişleten ve bununla birlikte aşağıda değinileceği gibi seçime katılım oranlarını artırırken kurumsal açıdan yeni siyasi yapılara olanak tanıyan İzlanda siyaseti, demokrasi anlayışını liberal demokratik işleyişin ötesine taşıyabilmiştir. Bu son dönemde çokça tartışılan demokrasinin nasıl yeniden canlandırılacağına dair araştırmaların içinde kritik önemdedir (Tormey, 2015; della Porta, 2013; 2016).

5. 2016 ve 2017 Seçimleri

İzlanda'da 2013 seçimlerine daha önce değinildiği gibi 15 siyasi parti girmiştir; bu durum ülkede yaşanan siyasal tartışmaların sonucu olarak görülebilir. Eski partilerde yaşanan lider değişimleri sonrasında 19'ar sandalye kazanan Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti, yeni bir koalisyon oluşturdu. 2012'de yeniden seçime girmeyeceğini ve siyaseti bıraktığını açıklayan Sigurdardottir'dan sonra yeni lideriyle seçime giren iktidardaki Sosyal Demokratlar üçüncü parti oldular. Yeni hükümette, İlerici Parti lideri Gunnlaugsson Başbakanlığı, Bağımsızlık Partisi lideri Benediktsson Finans Bakanlığı'nı aldı. AB karşıtı iki partinin kurduğu koalisyon, Mayıs 2013'te halk desteğinin üyelik konusunda yeterli olmadığı gerekçesiyle AB ile görüşmelerin askıya alındığını açıkladı. Yeniden başvuru için bir referandum düzenlenmesi tartışmaları yaşanırken 2016 yılı başında Panama Belgeleri'nde koalisyonun İlerici Partili başbakanı Gunnlaugsson'un adının geçmesi, finansal kriz sonrası yaşanan protesto dalgasına benzer bir süreci yeniden yarattı. İzlanda nüfusuna göre kayda değer miktarda kişi Nisan ayı boyunca süren bu eylemlere katıldı. Bir kaynağa göre 6 bine yakın (dw.com, 2016), başka bir kaynağa göre 9 bin ile 23 bin arasında değişen sayıda protestocu (<icelandmonitor.mbl.is>, 2016), Başbakan'ın gizli yatırımlarını ortaya koyan belgeler nedeniyle hükümetin istifasını isteyen eylemler düzenledi. Başbakan önce istifa etmeyeceğini duyurdu ancak daha sonra istifa etti ve Balıkçılık Bakanı

önderliğinde kurulan yeni hükümet de güvenoyu alamayınca 2016 içinde yeni seçimlere gidildi.

29 Ekim 2016'daki seçimlerde Bağımsızlık Partisi birinci, Sol-Yeşiller ikinci ve Korsan Parti üçüncü parti oldu. İlerici Parti, Reform Partisi, Parlak Gelecek, Sosyal Demokratlar meclise giren diğer yapılar oldu. Korsan Parti'nin koalisyon ortağı olma ihtimali, yerleşik parti yapısını eleştirerek kurulan radikal sol bir parti için Avrupa çapında bir ilk olma özelliği gösterdi. Uzun süre devam eden koalisyon görüşmeleri sonucunda merkez sağ Bağımsızlık Partisi, merkez Reform Partisi ve merkez-sol Parlak Gelecek Partisi, 1 temsilci farkla çoğunluğu oluşturarak 10 Ocak 2017'de hükümeti kurdular (<icelandreview.com>, 2017a).

Ancak bu pamuk ipliğine bağlı koalisyon da yeni bir krizle dağıldı. Başbakan Bjarni Benediktsson'un babasının, pedofiliden ceza yemiş birinin yasal haklarını geri alması için bir güven mektubu² yazdığının ortaya çıkması sonrasında, Parlak Gelecek Partisi hükümetten çekildiğini duyurdu ve yeni bir seçim tartışması başladı. Bu durum 2008 krizi sonrası siyasetçilere duyulan güven bunalımının bir yansıması olarak değerlendirildi (<bbc.com>, 2017).

Yoğun siyasal tartışmalar içinde 9 ay süren üçlü koalisyon sonrası İzlanda 28 Ekim 2017'de yeniden seçime gitti. Seçim öncesi İlerici Parti eski lideri Gunlaugsonn, Merkez Parti isimli yeni bir parti kurdu (<nytimes>, 2017). Siyasilere duyulan güvensizlik, İzlanda kamuoyunun genel tartışması haline gelse de seçime katılım oranı %80'nin üzerinde oldu. Özellikle 18-19 arasındaki gençlerin katılımı önceki seçimlere göre yükseldi. Gençlerin seçime katılımı 2016'da %68 iken 2017'te %75'e ulaştı (<icelandmag.is>, 2017b). Seçim sonrası 8 partili yeni mecliste, Benediktsson liderliğindeki Bağımsız Parti 5 vekil kaybetse de bir kez daha birinci parti oldu. Sol-Yeşil Hareket 1 temsilci artırarak 11, Sosyal Demokratlar 4 vekil artırarak 7 vekil kazandı. Yeni kurulan Merkez Parti 7 ile ayrıldığı İlerici Parti 8, Korsan Parti 6, Halk Partisi 4, Reform Partisi 4 vekil çıkardılar. Eski hükümet ortağı Parlak Gelecek meclise giremedi. Seçim sonrası Sol-Yeşil lideri Katrin Jakobsdottir'in Başbakanlığına dair genel bir kamuoyu oluştu. Hükümet kurmakla görevlendirilen Jakobsdottir, koalisyon kurma görüşmelerine önce Bağımsızlık Partisi'ni dışarıda bırakarak 4 parti arasında yürütse de etkili bir çoğunluk oluşturulamayacağı düşüncesiyle 3 partili süreci başlattı. Sol-Yeşiller, Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti ile hükümet kurdu. Bu durum, merkez sağ Bağımsızlık Partisi'nin, 1944-1947 arasındaki Sosyalist Parti dışında, merkez-sol dışında bir sol partiyle kurduğu ilk koalisyondu. Bağımsızlık Partisi ile hükümet kurulması Sol-Yeşiller içinde çeşitli tartışmalara ve üyelik

---

² İzlanda yasal sistemi, cezasını tamamlamış bir suçlunun kamu görevinde yer almak gibi yasal haklarına yeniden kavuşması için üç güven mektubu almasını gerekli görmektedir. Başbakan'ın oldukça varlıklı babası, üvey kızına 5 yıl boyunca tecavüz etmekten ceza yemiş eski bir arkadaşı için bu mektubu yazmıştır (<islandmag.is>, 2017a).

istifalarına yol açsa da bu üçlü koalisyonun 2008 krizi sonrası kurulan hükümetler arasında en çok güven duyulanı olduğuna dair anketler paylaşıldı (<icelandreview>, 2017b).

İzlanda'nın ikinci kadın başbakanı olan 1972 doğumlu, 3 çocuk sahibi Jakobsdottir, 1999'da kurulan Sol-Yeşillerin 2008 krizinden bu yana yükselişinin önemli figürü olmuştur. 2003'te partide başkan yardımcısı olan Jakobsdottir, 2009-2013 arası Sosyal Demokratlarla yapılan koalisyonda Eğitim Bakanı görevinde bulunmuştu (<bbc.com>, 2017b; <guardian.com>, 2017). Sosyalist, çevreci ve feminist olarak tanımlanan Jakobsdottir, ülkenin 2 yıl içindeki dördüncü başbakanı olarak ilk işlerinin siyasetçilere duyulan güvensizliğin aşılması olduğunu söylemektedir (Henley, 2018). Jakobsdottir, krizin sorumlusu olarak görülen merkez ve sağ partilerle işbirliğine gittiği için yapılan eleştirilere "masadaki herkese ihtiyacımız var. Bu duruma ahlaki değil pragmatik bakıyorum. Bunun bir kumar olduğunu biliyorum. Ancak kendimizi yeniden bulmak ve düşünmek için bir fırsat olarak görüyorum. Güveni sağlayarak sistemi değiştirmek istiyoruz" şeklinde cevap vermektedir (Henley, 2018).

Ülke tarihinde ilk kez sosyalist sol bir partinin hükümetin büyük ortağı olduğu İzlanda'da Sol-Yeşiller, demokratik ilişkilerin denklemini yeniden oluşturmak söylemiyle güç kazanmıştır. Sol-Yeşiller'in seçim manifestosunda, ekonominin ve iş dünyasının daha demokratik hale getireceğini vaat ederek, komünal bankaların, kooperatiflerin, toplumsal olarak işletilen sigorta şirketlerinin kurulmasının önünü açacak yasal düzenlemelerin yapılacağını vaat etmiştir. Yeni vergilendirme uygulamalarının getirileceği, finansal sistemin ve bankacılık uygulamalarının yenileneceğini, finansal akışların vergiye tabi tutulacağı bildiren Manifesto ayrıca 2010 yılında başlayan yeni anayasa sürecinin tamamlanacağını, Althingi'nin yasama rolünün güçlendirileceğini içermektedir (<vg.is>, 2018).

6. Sonuç: Krizden Demokratik Çıkış

Kriz sonrası Avrupa'da neoliberalizmin hegemonyasıyla nasıl mücadele edileceğine dair yeni mevzi savaşları gelişmektedir (Worth, 2016). Bu süreçte ağırlıklı olarak yükselen aşırı ya da popülist sağın argümanları olmuştur. Yerleşik ve köklü siyasi partiler pek çok ülkede güç kaybı yaşamış ve alternatif partiler öne çıkmıştır. Kriesi'nin yaptığı araştırmaya göre (2012: 519), 30 ülkede (27 AB ülkesi ile İzlanda, Norveç, İsviçre) Lehman Brothers'ın çöküşünden sonraki ilk parlamento seçiminde ekonomik nedenlerle oy verme yaklaşımı belirleyici olmuştur ve bu seçimlerde iktidardaki partiler olumsuz ekonomik sonuçlar nedeniyle açık biçimde cezalandırılmıştır. Batı Avrupa demokrasilerinde bu durum daha belirgindir. Ancak İzlanda'daki durum bir açıdan farklıdır; o da krizin etkisiyle uluslararası kuruluşların ve borçların ödenmesi prosedürünün ülke üzerindeki etkisi gerek protestolar gerekse yasal sistemin getirisi olan referandumlar nedeniyle pek çok ülkeden daha az olmuştur (Kriesi, 2012: 521). Bu durumu, krizden demokratik çıkış olarak yorumlamak mümkündür. Gerek siyasal partiler arasındaki uzlaşma arayışının devam etmesi gerekse mali krizin aşılabilmesi ve ekonominin toparlanması bağlamında İzlanda'nın farklı bir örneği oluşturduğu görülebilir. Krize neden olan yetkililer ve eski Başbakan Haarde yargılanırken geçen 10 yıl içerisinde ekonomik krizin etkileri azalmaktadır (<bbc.com>, 2016). Ülke

ekonomisinin ağırlığı turizme kayarken ülkenin sermaye hareketleri üzerindeki kontrolleri de 2017 içinde kaldırdığı görülmektedir.

Bu çerçevede İzlanda, başlangıçta çöküş, patlama, erime olarak duyurulan ekonomik krizin demokratik çerçeve içinde kalarak aşılabileceğine dair somut bir örnek oluşturur. Ülkenin az nüfusu bu noktada bir avantaj olarak görülebilir. Ancak bu az nüfus, demokratik sistemin temelini oluşturan halk katılımını aktif şekilde kullanmıştır. Bu katılım gerek protestolar gerekse seçimler aracılığıyla kendini göstermiştir. Krize ve yaşanan pek çok tartışmaya rağmen İzlanda, Economist'in hazırladığı 2018 Demokrasi endeksinde, 10 üzerinden 9,58 puanla dünyadaki en demokratik ikinci ülke olarak gösterilmiştir. Farklı kriterler üzerinden değerlendirilen ülkeler içinde İzlanda, seçimlerin işleyişi ve çoğulculukta 10 üzerinden tam puan almıştır (<icelandmag.is>, 2018).

Burgess ve Keating'in tabiriyle (2013: 418-429) İzlanda toplumu kriz sonrasında yeni bir sözleşme yapmıştır ve bu katılımcı süreç güç ilişkilerinin koşul ve şartlarını yeniden belirlemektedir. Sol-Yeşil hareketin iktidara gelerek eski güçlü kurumlarla bağına koparmadan yeni bir işleyiş kurmaya çalışması da bunun göstergesidir. Partinin, 2009'da kriz sonrası iktidara gelip daha sonra düşüş yaşayan Sosyal Demokrat Birlik'ten farklı olmak adına merkez sağ partilerle koalisyon yaptığı söylenebilir. O dönem hükümetin küçük ortağı olan Sol-Yeşiller, ülkedeki yerleşik siyasetin kısa sürede aşılamayacağını öngörmektedir. Keza Avrupa'nın diğer ucunda Yunanistan'da benzer ekonomik kriz dönemlerinden sonra yükselen görece küçük sol parti Syriza'nın yaşadığı sıkıntı da kemer-sıkma politikalarıyla tek başına mücadele etmesiydi. Hükümette bulunmanın radikal söylemleri törpüleyeceği öngörüsüyle İzlanda'da Sol-Yeşiller'in ülkenin tarihsel olarak soldan uzak duran seçmenine dair düşünceleri değiştirmesi için manifestosundaki ilkeleri aynen uygulayamayacağı düşünülebilir. Ancak atacağı olumlu adımların Avrupa çapında gerileyen merkez solun yeniden toparlanması için de yeni bir yol açması beklenebilir.

İzlanda'nın son 10 yılda yaşadığı deneyimler, girişte değinilen nasıl bir demokrasi ve buna bağlı olarak nasıl bir siyaset soruları için katılım ve müzakere gibi kavramları yeniden hatırlatarak; farklılıkları dışarıda bırakmayan bir uzlaş ve kamusal tartışmaların belirlediği bir demokrasi boyutlarıyla umut verici bir örnek oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- althingi.is (2017), *Althingi*, <http://www.althingi.is/pdf/Althingi2017_enska.pdf>, 15.02.2018.
- bbc.co.uk (2009), *Timeline: Iceland Economic Crisis*, (02.02.2009), <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7851853.stm>>, 15.02.2018.
- bbc.com (2016), *How Did Iceland Clean Up Its Banks?*, (10.02.2016), <<http://www.bbc.com/news/business-35485876>>, 17.02.2018.
- bbc.com (2017a), *Iceland Government Collapses over Paedophile Furore*, (15.09.2017), <<http://www.bbc.com/news/world-europe-41280080>>, 16.02.2018.
- bbc.com (2017b), *Iceland's Left-Green Leader Jakobsdóttir Becomes New PM*, (30.09.2017), <<http://www.bbc.com/news/world-europe-42175628>>, 16.02.2018.

- Benediktsson, K. & A. Karlsdottir (2011), "Iceland: Crisis and Regional Development - Thanks for All the Fish?", *European Urban and Regional Studies*, 18(2), 228-235.
- Bergmann, E. (2014), *Iceland and the International Financial Crisis: Boom, Bust and Recovery*, New York: Palgrave.
- Bergmann, E. (2017), *Nordic Nationalism and Right-Wing Populist Politics*, New York: Palgrave.
- Bernburg, J.G. (2015), "Economic Crisis and Popular Protest in Iceland", *Mobilization*, 20(2), 231-252.
- Bernburg, J.G. (2016), *Economic Crisis and Mass Protest: The Pots and Pans Revolution in Iceland*, New York: Routledge.
- Bjarnason, M. (2010), *Political Economy of Joining the European Union: Iceland's Position at the Beginning of the 21st Century*, Amsterdam University Press.
- Björnsson, E.J. & K.T. Valtýsson (2009), *Financial Crisis in Iceland*, (Aralık 2009), <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.456.8094&rep=rep1&type=pdf>>, 22.02.2018.
- Blokker, P. (2012), *Grassroots Constitutional Politics in Iceland*, (16.01.2016), <<https://blokkerpaul.wordpress.com/2012/01/16/grassroots-constitutional-politics-in-iceland/>>, 18.02.2018.
- Boyes, R. (2009), *Meltdown Iceland: How the Global Financial Crisis Bankrupted an Entire Country*, New York: Boomsbury.
- Burgess, S. & C. Keating (2013), "Occupy the Social Contract! Participatory Democracy and Iceland's Crowd-Sourced Constitution", *New Political Science*, 35(3), 417-431.
- Çağ, B. (2013), "Katılımcı Anayasa Yapımı ve İzlanda Örneği", *Yasama Dergisi*, No. 25, 71-91.
- data.oecd.org (2018), *Iceland*, <<https://data.oecd.org/iceland.htm>>, 15.11.2018.
- Della Porta, D. (2013), *Can Democracy Be Saved?: Participation, Deliberation And Social Movements*, John Wiley & Sons.
- Della Porta, D. (2016), *Where Did The Revolution Go?: Contentious Politics and the Quality of Democracy*, Cambridge University Press.
- dw.com (2016), *Huge Anti-Government Rally in Iceland amid Panama Papers Scandal*, (09.04.2016), <<http://www.dw.com/en/huge-anti-government-rally-in-iceland-amid-panama-papers-scandal/a-19175680>>, 16.02.2018.
- europa.eu (2013), *A Short History of Alþingi - The Oldest Parliament in the World*, <http://europa.eu/youth/is/article/61/4215_en>, 15.02.2018.
- grapevine.is (2015a), *Is the Future Bright for Iceland's Bright Future Party*, (21.05.2015), <<https://grapevine.is/mag/interview/2015/05/21/is-the-future-bright-for-icelands-bright-future-party/>>, 14.11.2018.
- grapevine.is (2015b), *Hacking Politics*, (19.11.2015), <<https://grapevine.is/mag/feature/2015/11/19/hacking-politics/>>, 14.11.2018.
- guardian.com (2017), *Iceland seeks return to political stability with new prime minister*, (30.11.2017), <<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/30/iceland-prime-minister-katrin-jakobsdottir-left-green-movement>>, 19.02.2018.
- Gylfason, T. (2012), "From Collapse to Constitution: The Case of Iceland", *CESIFO Working Paper*, No. 3770, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2034241>, 19.02.2018.

- Henley, J. (2018), *Iceland's new leader: 'People don't trust our politicians'*, (09.02.2018), <<https://www.theguardian.com/world/2018/feb/09/icelands-new-leader-people-dont-trust-icelandic-politicians>>, 20.02.2018.
- Ingimundarson, V. & P. Urfalino & I. Erlingsdóttir (eds.) (2016), *Iceland's Financial Crisis: The Politics of Blame, Protest, and Reconstruction*, London: Routledge.
- icelandmag.is (2017a), *Government Falls in Shocking Scandal Involving One of Iceland's Most Notorious Child Abuse Cases*, (15.09.2017), <<http://icelandmag.is/article/analysis-government-falls-shocking-scandal-involving-one-icelands-most-notorious-child-abuse>>, 16.02.2018.
- icelandmag.is (2017b), *Dramatic Increase in Voter Turnout Among Young People in Iceland*, (21.12.2017), <<http://icelandmag.is/article/dramatic-increase-voter-turnout-among-young-people-iceland>>, 21.02.2018.
- icelandmag.is (2018), *Iceland is World's Second Most Democratic Country, Study Finds*, (15.09.2018), <<http://icelandmag.is/article/iceland-worlds-second-most-democratic-country-study-finds>>, 21.02.2018.
- icelandmonitor.mbl.is (2016), *More Protests Today: 'This Government Must Go!'*, (05.04.2016), <https://icelandmonitor.mbl.is/news/politics_and_society/2016/04/05/more_protests_today_this_government_must_go/>, 17.02.2018
- icelandmonitor.mbl.is (2018), *Iceland's pro-EU parties abandon their push for fresh EU accession talks*, (07.11.2017), <https://icelandmonitor.mbl.is/news/politics_and_society/2017/11/07/pro_eu_parties_abandon_push_for_fresh_eu_accession/>, 21.02.2018.
- icelandreview.com (2009), *Iceland's Government to cooperate with the Anthill*, (24.11.2009), <<http://icelandreview.com/news/2009/11/24/icelands-government-cooperate-anthill>>, 19.02.2018.
- icelandreview.com (2017a), *Government's Agenda Introduced*, (10.01.2017), <<http://icelandreview.com/news/2017/01/10/governments-agenda-introduced>>, 16.02.2018.
- icelandreview.com (2017b), *Most Supported Government since Banking Collapse*, (20.12.2017), <<http://icelandreview.com/news/2017/12/20/most-supported-government-banking-collapse>>, 19.02.2018.
- Jackson, J.K. (2010), "Iceland's Financial Crisis", in: Baron L. Whitley (ed.), *European Response to the Financial Crisis*, Nova Science Publishers Inc.
- Jonsson, A. & H. Sigurgeirsson (2016), *The Icelandic Financial Crisis*, London: Palgrave.
- Jonsson, G. (2014), "Iceland and the Nordic Model of Consensus Democracy", *Scandinavian Journal of History*, 39(4), 510-528.
- Kristjánsson, S. (2004), "Iceland: Searching for Democracy along Three Dimensions of Citizen Control", *Scandinavian Political Studies*, 27(2), 153-174.
- Landmore, H. (2015), "Inclusive Constitution making: The Icelandic Experiment", *Journal of Political Philosophy*, 23(2), 166-191.
- Matthiasson, T. (2008), "Spinning out of Control, Iceland in Crisis", *Nordic Journal of Political Economy*, Volume 34, 1-18.
- nytimes.com (2017), *Iceland Goes to Polls amid Scandals, Disgust and Distrust*, (28.10.2017), <<https://www.nytimes.com/2017/10/28/world/europe/iceland-elections-gunnlaugsson.html>>, 17.02.2018.

- pp-international.net (2018), *Pirate Parties*, <<https://pp-international.net/pirate-parties/>>, 14.11.2018.
- Rose, A.K. & M.M. Spiegel (2012), “Cross-Country Causes and Consequences of the 2008 Crisis: Early Warning”, *Japan and the World Economy*, 24(1), 1-16.
- statistic.is (2018), <<https://www.statice.is/statistics/economy/>>, 15.11.2018.
- Swinden, S. (2012), *The 'Pots and Pans Revolution' in Iceland and Its Aftermath*, (27.05.2012), <<https://jhaines6.wordpress.com/2012/05/27/the-pots-and-pans-revolution-in-iceland-and-its-aftermath/>>, 20.02.2018.
- Tormey, S. (2015), *The End of Representative Politics*, John Wiley & Sons.
- Vg.is (2018), *Election Manifesto*, <<http://vg.is/english/>>, 19.02.2018.
- Worth, O. (2018), “The Battle for Hegemony: Resistance and Neoliberal Restructuring In Post-Crisis, Europe”, *Comparative European Politics*, 16(1), 126-142.

Yıldırım, Y. (2019), “Krizden Demokratik Çıkış: İzlanda Siyasetinde 2008-2017 Arası Gelişmeler”, *Sosyoekonomi*, Vol. 27(39), 187-203.